

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างรวดเร็วในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ส่งผลให้ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศผู้นำด้านเศรษฐกิจและหุ้นส่วนด้านการพัฒนาในภูมิภาคอาเซียน อย่างไรก็ตามการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยยังคงต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการผลิต และผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้ชุมชนเมืองมีการขยายตัว มีการเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว ส่งผลให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกินศักยภาพในการรองรับของระบบนิเวศ ซึ่งเห็นได้จากการที่ทรัพยากรธรรมชาติขาดความอุดมสมบูรณ์ สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่อง และทำให้เกิดผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2555, หน้า 1) ซึ่งปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องมีการสร้างจิตสำนึกและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากร พลังงาน และสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดเป็นวาระแห่งชาติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสร้างกลไกจูงใจในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดพลังงานในการฟื้นฟูให้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมกลับมาสู่ความพอเพียง เพื่อรองรับการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนต่อไป ในอนาคต (สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม, 2552, หน้า 35) โดยภาครัฐควรให้ความสำคัญต่อการดำเนินการตามนโยบาย มาตรการ และกลไกด้านการบริหารจัดการให้เป็นไปตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยสร้างความสมดุลในการพัฒนาทั้ง 3 มิติ คือ มิติเศรษฐกิจ มิติสังคม และ มิติสิ่งแวดล้อม ที่มุ่งเน้นให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจในระดับที่เหมาะสม มีเสถียรภาพ มีการกระจายการพัฒนา การกระจายรายได้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และสร้างฐานทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้มั่นคง (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2555, หน้า 1)

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ปริมาณขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยในปี 2554 ประเทศไทยมีปริมาณขยะมูลฝอยเกิดขึ้นทั่วประเทศ รวม 15.98 ล้านตัน เป็นมูลฝอยที่เกิดขึ้นในช่วงปกติ (มกราคม-กันยายน พ.ศ. 2554) จำนวน 12.73 ล้านตัน และในช่วงที่เกิดอุทกภัย 3 เดือน (ตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2554) จำนวน 3.25 ล้านตัน ทำให้มีมูลฝอยเฉลี่ยต่อวันเพิ่มขึ้นจาก 41,806 ตันต่อวัน เป็น 53,240 ตันต่อวัน (ตารางที่ 1) ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นขยะประเภทเฟอร์นิเจอร์ อุปกรณ์ประดับ

บ้าน หนังสือ และเสื้อผ้า ภูมิภาคที่มีมูลฝอยเกิดขึ้นมากที่สุด คือ ภาคตะวันออก เนียงเหนือ รองลงมา คือ กรุงเทพมหานคร ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก และภาคตะวันตก ตามลำดับ ในขณะที่มูลฝอยได้รับการกำจัดอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการเพียง 5.64 ล้านตัน หรือ ร้อยละ 35 ของปริมาณมูลฝอยทั้งประเทศ โดยกรุงเทพมหานครและปทุมธานีเก็บขนมูลฝอย และนำไปกำจัดอย่างถูกต้องได้ทั้งหมด พื้นที่เขตเทศบาลนำมูลฝอยไปกำจัดอย่างถูกต้องได้ร้อยละ 24 และองค์การบริหารส่วนตำบล ได้ร้อยละ 11 ที่เหลือกำจัดด้วยวิธีการเผากลางแจ้ง หรือนำไปทิ้ง ในบ่อดินเก่าหรือบนพื้นที่ว่าง ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ของเสีย พบว่า มีการนำมูลฝอย ชุมชน เช่น เศษแก้ว กระดาษ พลาสติก เหล็ก อะลูมิเนียม กลับมาใช้ประโยชน์ 4.10 ล้านตัน คิดเป็น ร้อยละ 26 ของปริมาณมูลฝอยชุมชนที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ โดยผ่านกิจกรรมหลัก ได้แก่ ร้านรับซื้อ ของเก่า ศูนย์วัสดุรีไซเคิลชุมชน ธนาคารขยะรีไซเคิล การเรียกคืนบรรจุภัณฑ์โดยผู้ประกอบการ ที่เหลือเป็นการนำมูลฝอยอินทรีย์มาหมักทำปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ ผลิตภัณฑ์ชีวภาพ และการผลิต พลังงานไฟฟ้าและเชื้อเพลิงทดแทน (กรมควบคุมมลพิษ, 2555 ข, หน้า 12-13)

ตารางที่ 1 ปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้นต่อวันในปี 2553-2554

พื้นที่	ปริมาณมูลฝอยต่อวัน				
	ปี 2553	ปี 2554		เพิ่มขึ้น/ ลดลง	
		ช่วงปกติ	ช่วงอุทกภัย	เฉลี่ยรวม	ร้อยละ
กรุงเทพมหานคร	8,766	9,126	9,790	9,237	+5.37
เมืองพัทยา	324	350	360	352	+8.64
เขตเทศบาล (2,010 แห่ง)	16,296	16,360	23,034	17,475	+7.23
เขต อบต. (5,765 แห่ง)	16,146	16,045	20,056	16,715	+3.52
รวม	41,532	41,881	53,240	43,779	+5.41

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559 ที่มีเป้าหมายการจัด ขยะมูลฝอยอย่างถูกหลักวิธีและปลอดภัยไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 และมีการใช้ประโยชน์มูลฝอย ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 30 ของปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้น โดยมีแนวทางการพัฒนาด้านส่งเสริมการพัฒนา

ระบบกำจัดของเสียอันตรายที่เป็นที่ยอมรับของชุมชนส่วนหนึ่งก็คือการสนับสนุนการลดปริมาณขยะ ของเสียและการนำของเสียกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554, หน้า 101) นอกจากนี้เมื่อพิจารณาประเทศที่พัฒนาแล้วจะเห็นได้ว่าการคัดแยกขยะมูลฝอยเป็นวิธีการหนึ่งที่ประเทศที่พัฒนาแล้วนิยมกันมาก ตัวอย่างเช่น ประเทศเยอรมนี ซึ่งเป็นประเทศผู้นำอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประเทศหนึ่ง มีการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมที่เข้มงวด คือ พระราชบัญญัติการนำผลิตภัณฑ์หมุนเวียนมาใช้ใหม่ และการบริหารจัดการมูลฝอย ค.ศ. 1944 ซึ่งผู้ผลิตสินค้าทุกฝ่ายจะต้องร่วมกันรับผิดชอบ ประกอบกับคดีพจน์ประจำชาติ คือ มีวินัย ตรงเวลา ขยัน และประหยัด ได้มีส่วนเสริมสร้างให้ ชาวเยอรมันมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบในการรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก ในส่วนของเทศบาลซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบปัญหาขยะมูลฝอยของเมืองต่าง ๆ ในเยอรมนี ได้เน้นประเด็นการลดปริมาณขยะมูลฝอยมากกว่าการกำจัด ดังนั้นเทศบาลต่าง ๆ จึงให้บริการเก็บขนขยะมูลฝอยตามขนาดของถังรองรับมูลฝอยแต่ละบ้าน และประชาชนจะต้องจ่ายค่าเช่าถังเหล่านี้ให้แก่เทศบาล ตามขนาดของถัง ซึ่งวิธีการนี้จะเป็นการบังคับทางอ้อมให้ประชาชนช่วยลดปริมาณขยะมูลฝอยลง หรือในประเทศญี่ปุ่นที่มีพื้นที่เพียง 377,000 ตารางกิโลเมตร แต่มีประชากรถึง 120 ล้านคน กลับมีขีดความสามารถในการคัดแยกขยะมูลฝอยเป็นอย่างมาก เพราะมีกฎหมายที่เกี่ยวกับขยะมูลฝอยถึง 3 ฉบับ อย่างไรก็ตามกฎหมายทั้ง 3 ฉบับไม่มีบทลงโทษ หากแต่ใช้ความมีระเบียบวินัยของคนในสังคมเป็นหลัก โดยในส่วนของกิจกรรมที่เกี่ยวกับการหมุนเวียนขยะมาใช้ใหม่ (Recycle) เป็นกิจกรรมที่รัฐบาลหรือหน่วยงานท้องถิ่นต่าง ๆ ให้ความสำคัญสนับสนุนแก่ภาคเอกชนเป็นจำนวนมาก และประชาชนจะต้องแยกประเภทขยะมูลฝอยก่อนทิ้งออกเป็น 5 ประเภทหลัก คือ ขยะที่เผาไหม้ได้ ขยะรีไซเคิล เครื่องใช้ขนาดใหญ่ เครื่องใช้ขนาดเล็ก และขยะมูลฝอยอันตราย (มิสรา สามารถ และรักกิจ ศรีสรินทร์, 2540, หน้า 31-45)

แผนพัฒนาประเทศของไทยนับตั้งแต่แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 1 จนถึงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 11 มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องภายใต้สถานการณ์และเงื่อนไข รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยในช่วงของแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 8 การพัฒนาประเทศอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ จึงเป็นจุดเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของการวางแผนที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง มีการพัฒนาแบบองค์รวม และเริ่มให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนา ต่อมาในช่วงของแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 9 ได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ สำหรับแผนพัฒนา ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2555) เป็นแผนยุทธศาสตร์ชั้นนำทิศทาง

การปรับตัวของประเทศเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในระยะ 10-15 ปี ข้างหน้า และยังคงอัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวม ที่มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาต่อเนื่องจากแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 8 และ 9 มุ่งการเชื่อมโยงและประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการกำหนดกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศให้ชัดเจนและผลักดันการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์สำคัญสู่การปฏิบัติให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมในระยะ 5 ปีของแผนฯ ซึ่งผลการดำเนินงานในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมาพบว่า การควบคุมการใช้และการแพร่กระจายของสารเคมีอันตรายขาดประสิทธิภาพ ส่งผลต่อคุณภาพอากาศที่มีมลภาวะมากขึ้น การจัดการของเสียอันตรายยังทำได้ต่ำกว่าเป้าหมาย ในระยะต่อไปจึงจำเป็นต้องเร่งฟื้นฟูและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงความสมบูรณ์เพื่อเป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ และเพื่อการดำรงชีวิตของคนไทยอย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554, หน้า 1-2) สำหรับจุดมุ่งหมายของแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 11 ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ พัฒนาระบบการบริหารจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใสและเป็นธรรมอย่างบูรณาการ โดยพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และส่งเสริมสิทธิชุมชนในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน สนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมและพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นและชุมชน ปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมและบังคับใช้อย่างเสมอภาคเป็นธรรม

แผนพัฒนาจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2555-2559 ได้ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บนแนวทางของความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการใช้องค์ความรู้ทางวิชาการ และภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบการตัดสินใจ โดยคำนึงถึงความถูกต้องและเป็นธรรม ในการสร้างภูมิคุ้มกันแก่ฐานทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เป็นการสมประโยชน์ (Win-Win) ต่อการพัฒนาในหลายมิติ ทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งการประยุกต์ใช้แนวคิดดังกล่าวต้องพิจารณาบริบทการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรอบด้านโดยเฉพาะบริบทของการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นจากแรงกดดันของกระแสแนวคิดและสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ส่งผลให้การสร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทวีความสำคัญยิ่งขึ้นนอกจากนี้ ยังต้องพิจารณาถึงเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดการขาดสมดุลในการพัฒนา และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา ซึ่งส่งผลให้ต้องเร่งบูรณาการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ผสมผสานกับการพัฒนาประเทศในด้านอื่น ๆ ที่จะนำไปสู่การสร้างสมดุลและการพัฒนา

ที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง รวมถึงให้ความสำคัญต่อบทบาทที่เข้มแข็งของภาคประชาชน สหประชาชน และการกระจายอำนาจและหน้าที่ความรับผิดชอบ ตามแนวทางของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งมีความสอดคล้องกับแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2555-2559 ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างสมดุลการพัฒนาในทุกมิติ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างมีคุณภาพ การสร้างความเป็นธรรมในสังคม และการสร้างภูมิคุ้มกันต่อความเสี่ยงในมิติต่าง ๆ อย่างยั่งยืน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2555, หน้า 36)

การอันเชิญหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการทำงาน เป็นวิธีการหนึ่งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานข้อคิดไว้ว่า ประเทศไทยควรรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมและคุ้มค่า ซึ่งกิจกรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นตัวอย่างการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดรูปธรรมที่แท้จริง โดยใช้ภูมิปัญญา การใช้ความรู้ และความรู้ความเข้าใจที่มีเหตุผล เน้นความประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด ให้ความสำคัญกับภูมิสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้เทคนิควิธีและทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว ตามธรรมชาติ ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ เป็นการพัฒนาแบบองค์รวม หรือการทำงานที่ไม่ติดตำรา เป็นต้น (สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม, 2552, หน้า 140)

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณ กล่าวคือ ทั้งการผลิตและการบริโภคต้องประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือยและไม่ตระหนี่เกินไป ให้พอเหมาะพอดี มีเหตุ มีผล มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีเพื่อให้มีความเข้มแข็ง ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ สามารถวิเคราะห์ผลกระทบและเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างรอบด้าน และระมัดระวัง ซึ่งในขณะเดียวกันก็ต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้มีสำนึกในคุณธรรม ไม่แสวงหาความสุขโดยวิธีเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริต ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติปัญญาเพื่อให้สมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอก ได้เป็นอย่างดี (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2548, หน้า 9) การมุ่งแก้ปัญหาหรือการจัดการขยะตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะต้องเริ่มต้นแก้ไขที่วิถีคิดเป็นอันดับแรก โดยการปรับวิถีคิด ปรับฐานคิด ซึ่งก็คือการปรับกระบวนการทัศนคติตนเอง กระบวนทัศน์ หมายถึง วิถีคิด วิถีปฏิบัติ วิธีให้คุณค่า ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของการมองโลกด้วยความเป็นจริงแบบหนึ่ง (เสรี พงศ์พิศ, 2550, หน้า 11) จึงต้องปรับทั้งกระบวนการ โดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเปรียบเสมือนเสาหลักแห่งการพัฒนาที่สมดุล มั่นคงและยั่งยืน มาเป็นหลักจับยึด เพื่อให้การจัดการขยะต้องกลายเป็น

ปัญหาใหญ่ อีกปัญหาหนึ่งที่แก้ไขจัดการไม่ได้ จนต้องปล่อยให้ไหลไปตามกระแสนเชี่ยวกรากของระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม ดังเช่นปัญหาอื่น ๆ ในโลกปัจจุบัน (ศรัทธาธิป มาประสพ, 2551, หน้า 146)

การสร้างพื้นฐานการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงมาจากองค์ประกอบสองส่วน ส่วนแรกเป็นการสร้างเงื่อนไขเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการระเบิดจากข้างในหรือเริ่มจากเล็กไปสู่อันใหญ่คือ การสร้างคุณธรรมและความรู้ ซึ่งเป็นเงื่อนไขหรือปัจจัยนำเข้าที่สำคัญของความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนที่สองเป็นการปรับเปลี่ยนกลไกหรือโครงสร้างปัจจัยแวดล้อมภายนอกที่เอื้อให้ปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรธุรกิจและหน่วยงานของรัฐมีความพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกัน แม้ว่าทั้งสององค์ประกอบจะมีส่วนสัมพันธ์กัน การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญจำเป็นต้องเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงภายใน การที่จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีคิด ค่านิยม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคลสู่ครอบครัวและชุมชน จะช่วยให้การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันภายนอกเช่น การเปลี่ยนแปลงด้านกฎหมาย กฎกติกาต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้นและมีผลยั่งยืน ดังนั้น ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์และแผนงานต่าง ๆ ที่สร้างขึ้น จึงมีองค์ประกอบทั้งในระดับปัจเจกและองค์การ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงจากภายในและในระดับกลไกทางสังคม เพื่อสร้างโครงสร้างปัจจัยแวดล้อมภายนอกที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง (สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม, 2552, หน้า 37)

การจัดการขยะในปัจจุบันเปลี่ยนไปจากอดีต คือ เน้นการลดปริมาณขยะมูลฝอยเป็นหลัก เนื่องจากแนวโน้มของการกำจัดขยะในอนาคตจะเป็นการหลีกเลี่ยงหรือลดปริมาณมูลฝอยที่จะเกิดขึ้นเป็นหลักและเป็นกระบวนการจัดการมูลฝอยที่เป็นการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ แนวทางดังกล่าวนี้ควรอาศัยความร่วมมือจากประชาชนในการลดปริมาณขยะไม่ว่าจะลดปริมาณการเกิดขยะ การคัดแยกขยะที่ต้นเหตุเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ เนื่องจากประชาชนเป็นผู้ที่ทำให้เกิดมูลฝอยเป็นผู้ทิ้งมูลฝอยและเป็นผู้ได้รับผลกระทบ ซึ่งจากพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 กำหนดแผนและขั้นตอนกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ให้ความสำคัญบทบาทของภาคประชาสังคม เปิดโอกาสให้สาธารณชนมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาครัฐมากขึ้น ท้องถิ่นมีอิสระมากขึ้นในการกำหนดนโยบายและการให้บริการกำจัดขยะมูลฝอย (กรมควบคุมมลพิษ, 2546, หน้า 5)

การแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยที่รวดเร็วและมีความยั่งยืนนั้นจะต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนผู้ซึ่งเป็นต้นเหตุหลักของการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยจงใจให้ประชาชนมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมใด ๆ ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมส่วนบุคคลเป็นหลัก ซึ่งหากสามารถเปลี่ยนได้จะทำให้เกิด

พฤติกรรมที่เหมาะสมในระยะยาว มีความต่อเนื่องและยั่งยืน และไม่ว่าโอกาสจะเอื้อต่อการเลี้ยง หรือละเมิดอย่างใด ก็จะไม่ใช้โอกาสนั้น ซึ่งจากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่าปัญหาขยะมูลฝอยมีขนาด และความรุนแรงเกินกว่าองค์การที่เป็นทางการใด ๆ จะสามารถแก้ไขได้โดยไม่ได้รับความร่วมมือ จากประชาชน และในทางตรงกันข้าม หากประชาชนแต่ละคนให้ความร่วมมือ แม้จะเพียงคนละ เล็กคนละน้อย ก็ย่อมจะทำให้ปัญหาบรรเทาเบาบางลงไปได้อย่างมาก ด้วยเหตุนี้ ประเด็นสำคัญ ของการแก้ไขปัญหาล้างแวล้อมคือทำให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของปัญหา และเห็นว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นเกิดจากประชาชนเอง ส่งผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง ทำอย่างไรให้ประชาชน เปลี่ยนทัศนคติ และเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมในที่สุด (สถาบันพระปกเกล้า, 2552, หน้า 173)

เทศบาลตำบลหนองพลับตั้งอยู่ในเขตอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีสภาพพื้นที่ โดยทั่วไปเป็นที่ราบสลับภูเขา เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชไร่ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม รับผิดชอบประชากร จำนวน 4,347 คน และมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ 1 แห่ง ส่งผลทำให้มีประชากรแฝงที่เข้ามาทำงานประมาณ 4 พันคน ซึ่งเกินกว่าครึ่งเป็นแรงงานต่างด้าว จากจำนวนประชากรในพื้นที่และประชากรแฝงดังกล่าวได้สร้างขยะมูลฝอยเฉลี่ยวันละ 3 ตัน โดยเทศบาลตำบลหนองพลับได้จัดเก็บและนำไปฝังกลบในพื้นที่ 1.2 ไร่ มีต้นทุนในการบริหารจัดการขยะปีละ 1.4 ล้านบาท จัดเก็บค่าธรรมเนียมค่าจัดเก็บขยะได้ปีละ 1.3 แสนบาท การบริหารจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลหนองพลับที่ผ่านมาได้พยายามสร้างจิตสำนึก และส่งเสริม การคัดแยกเพื่อนำไปสู่การลดปริมาณขยะ เช่น ถนนปลอดถังขยะ การส่งเสริมการคัดแยกขยะ ในครัวเรือน แต่การดำเนินการดังกล่าวข้างต้น ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากขาดการมีส่วนร่วม ของประชาชนส่วนใหญ่ และประชาชนยังขาดความตระหนักถึงความรุนแรงของปัญหาขยะ และ ยังคิดว่าการจัดการขยะเป็นหน้าที่ของเทศบาล ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานที่ผ่านพบว่ามี ปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่บ่อขยะ เนื่องจากเป็นพื้นที่ของโครงการพัฒนา ส่งผลให้มีปัญหาในการขยาย พื้นที่ของบ่อขยะเพื่อรองรับปริมาณขยะที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น อีกทั้งเทศบาลตำบลหนองพลับ ไม่สามารถจัดซื้อที่ดินเพื่อทำเป็นบ่อขยะแห่งใหม่ได้ และปัญหาด้านทุนในการบริหารจัดการขยะสูง เนื่องจากอัตราการจัดเก็บค่าธรรมเนียมต่ำไม่สอดคล้องกับต้นทุนที่แท้จริง รวมทั้งประชาชน ขาดความตระหนักในการมีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะ ไม่ตระหนักถึงความรุนแรงของปัญหา ขยะ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีทบทวนการวางแผนเพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการขยะใหม่ เพื่อให้สามารถบริหารจัดการขยะในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และยั่งยืน แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะจึงเป็นแนวทางหนึ่ง ที่ผู้ศึกษาสนใจที่จะนำมาศึกษาและวางแผนในการบริหารจัดการขยะของเทศบาลตำบลหนองพลับ

โดยน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นตัวแบบในการวางแผนการบริหารจัดการขยะผ่านกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมตามรูปแบบของแผนที่ผลลัพธ์ (Outcome Mapping) (กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลตำบลหนองพลับ, 2555)

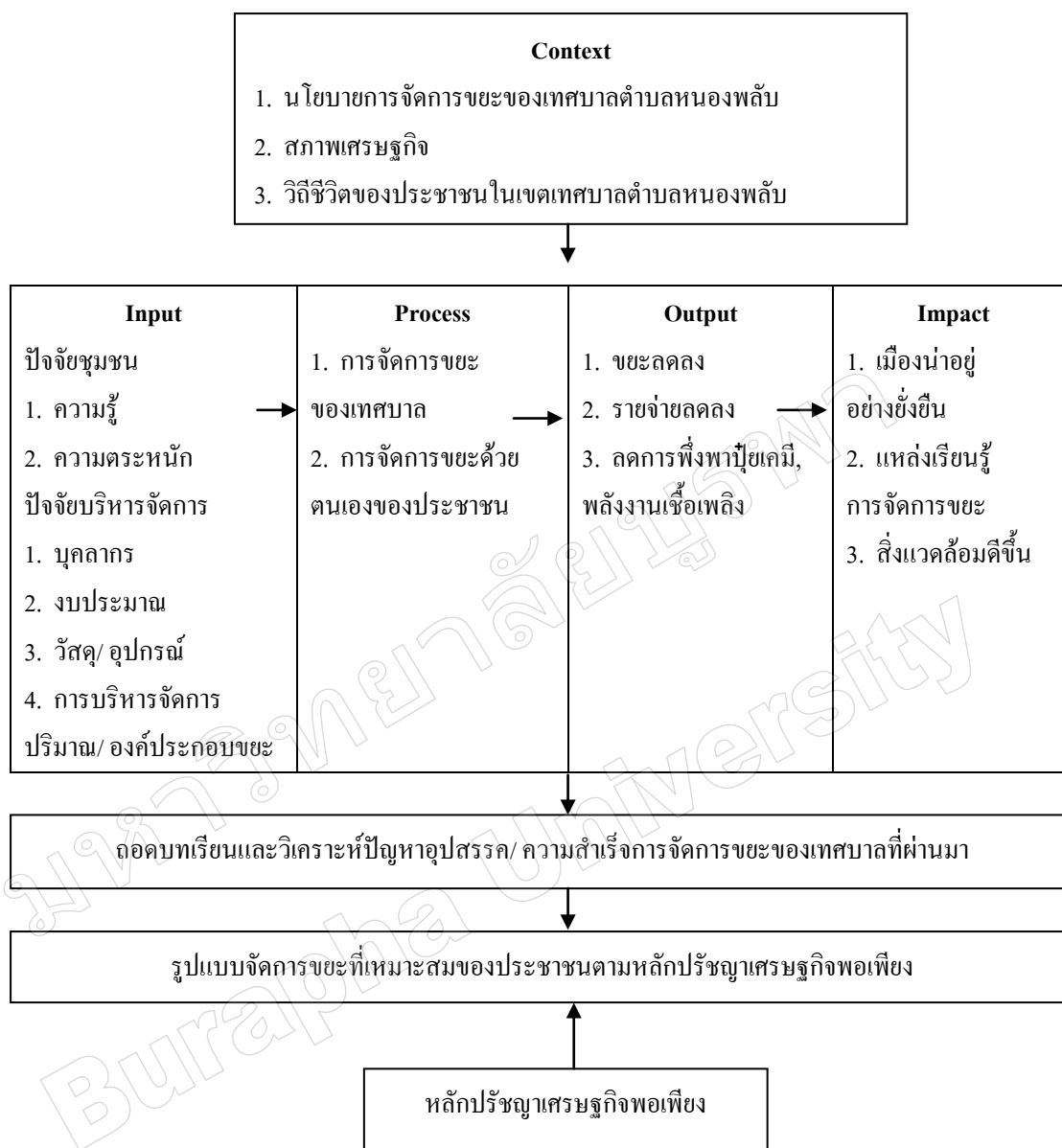
จากปัญหาและความเป็นมาดังกล่าวผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษารูปแบบการจัดการขยะของประชาชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ข้อมูลที่ได้จะเป็นแนวทางในการวางแผนการจัดการขยะในอนาคตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการขยะของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองพลับ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
2. เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขยะ ความตระหนักของปัญหาขยะ และการจัดการขยะตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองพลับ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
3. เพื่อเสนอรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการขยะตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้กรอบแนวคิด ดังนี้ ผู้ศึกษาใช้รูปแบบการประเมินผลการจัดการขยะโดยใช้รูปแบบประเมินแบบชิปโมเดล (CIPP Model) ของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 1967) เพื่อประเมินความสำเร็จในการจัดการขยะด้วยตนเองของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองพลับ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และศึกษาความรู้ความเข้าใจ ความตระหนักของปัญหาขยะและการจัดการขยะตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เป็นกรอบแนวคิด (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 ข) ร่วมกับแนวคิดการลดขยะที่แหล่งกำเนิดโดยอาศัยขบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในชีวิตประจำวันตามแนวคิดของสำนักจัดการกากของเสียและสารอันตราย (2550) และแนวทางการวิจัยของวันวิสา โศภครุฑ (2554) และศรัทธาธิป มาประสพ (2551) ซึ่งสรุปได้ดังกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบรูปแบบการจัดการขยะของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองพลับ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
2. ทราบระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขยะของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองพลับ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

3. ทราบระดับความตระหนักของปัญหาขยะของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองพลับ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

4. ทราบระดับการจัดการขยะตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองพลับ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

5. ได้รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการขยะตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองพลับ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา: การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการขยะของประชาชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้รูปแบบการประเมินผลการจัดการขยะแบบชิปโมเดล (CIPP Model) ของสตฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 1967) เพื่อประเมินความสำเร็จในการจัดการขยะด้วยตนเองของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองพลับ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และศึกษาความรู้ความเข้าใจ ความตระหนักของปัญหาขยะและการจัดการขยะตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เป็นกรอบแนวคิด (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 ข) ร่วมกับแนวคิดการลดขยะที่แหล่งกำเนิดโดยอาศัยขบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในชีวิตประจำวันตามแนวคิดของสำนักจัดการกากของเสียและสารอันตราย (2550) และแนวทางการวิจัยของวันวิสา โคกครุฑ (2554) และศรัทธาธิป มาประสพ (2551)

สำหรับตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1. ตัวแปรอิสระ คือ รูปแบบการจัดการขยะของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองพลับ ความรู้ความเข้าใจการจัดการขยะด้วยตนเอง ความตระหนักของปัญหาขยะและการจัดการขยะตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2. ตัวแปรตาม คือ รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการขยะตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ขอบเขตด้านพื้นที่: การวิจัยครั้งนี้มีประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลหนองพลับ จำนวน 4,347 คน กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ คือ ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองพลับ จำนวน 366 คน กลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพที่ศึกษา คือ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ และผู้นำชุมชน จำนวน 12 คน

ขอบเขตด้านระยะเวลา: ในการวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2555 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2556 และเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556 ถึงเดือนมีนาคม

พ.ศ. 2556

นิยามศัพท์เฉพาะ

ขยะมูลฝอย หมายถึง สิ่งของที่ไม่ต้องการใช้แล้ว ที่ทิ้งจากบ้านเรือน ที่พักอาศัย สถานที่ต่าง ๆ รวมถึงสถานที่สาธารณะ ตลาดสด และมีผลเสียต่อสุขภาพกาย สุขภาพจิต เนื่องจากความสกปรก เป็นแหล่งเพาะเชื้อทำให้เกิดมลพิษ

รูปแบบการจัดการขยะของประชาชน หมายถึง ลักษณะการจัดการขยะในครัวเรือนด้วยตนเองของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองพลับก่อนที่จะทิ้งลงถังขยะเพื่อส่งต่อให้เทศบาลตำบลหนองพลับเก็บขนแล้วนำไปกำจัด ณ จุดกำจัดขยะของเทศบาล

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

การจัดการขยะตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การมุ่งเน้นการแก้ปัญหาที่ต้นตอหรือสาเหตุของปัญหาขยะในกระบวนการผลิต กระบวนการบริโภค และการใช้ชีวิตประจำวัน โดยการสร้างเงื่อนไขและสร้างคุณลักษณะของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดขึ้นในทุก ๆ กระบวนการที่เป็นสาเหตุของปัญหาขยะ คือ เงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม พร้อมกับคุณลักษณะ 3 ประการ ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ดังนี้

ด้านความพอประมาณ คือ ประชาชนมีพฤติกรรมการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ใช้จ่ายอย่างพอประมาณกับฐานะของตน ลดการสร้างขยะที่ไม่จำเป็น

ด้านความมีเหตุผล คือ ประชาชนมีการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทางในครัวเรือน โดยนำหลักการลดการใช้ การนำกลับมาใช้ซ้ำ และนำกลับมาใช้ใหม่

ด้านการมีภูมิคุ้มกัน คือ ประชาชนมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ในการจัดการขยะในครัวเรือนที่ตนเองสร้างขึ้นได้อย่างเหมาะสม โดยไม่เป็นการะให้กับสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น การคัดแยกไว้ขายเพื่อสร้างรายได้กลับคืนมาจากการบริโภค การปรับเปลี่ยนมาใช้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การประหยัดพลังงาน การเลือกใช้พลังงานทางเลือก เป็นต้น

ความรู้ความเข้าใจการจัดการขยะด้วยตนเอง หมายถึง การเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพื้นฐานของขยะมูลฝอย และวิธีการกำจัดที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

ความตระหนักของปัญหาขยะ หมายถึง การรับรู้และสนใจถึงความรุนแรงของปัญหาขยะที่เกิดขึ้นในเขตเทศบาลตำบลหนองพลับ และประชาชนมีสนใจที่จะให้ความร่วมมือกับเทศบาลในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการที่ตนเองมีส่วนที่สร้างปัญหานั้นไว้

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University